

Лариса Іванівна Орехова,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри слов'янського мовознавства,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

Наталія Іванівна Кантаржи,
старший викладач кафедри українознавства та соціальних наук,
Одеський державний екологічний університет,
вул. Львівська, 15, м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто мовні особливості української та туркменської мов, схарактеризовано міжмовленнєву інтерференцію на фонетичному, орфоепічному, лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях; визначено підходи та шляхи подолання мовної інтерференції, етапи роботи, традиційні та інноваційні методи та технології навчання української мови як іноземної, формування мовленнєвої компетентності, підвищення рівня культури мовленнєвої діяльності студентів із Туркменістану першого року навчання.

Ключові слова: міжмовленнєва інтерференція, особливості вивчення туркменської мови, навчання української мови як іноземної, традиційні та інноваційні методи навчання.

На сучасному етапі розвитку України відбувається реформування змісту навчання, виховання на всіх освітніх ланках. Одним із найважливіших завдань концепції педагогічної освіти виступають кардинальні зміни щодо професійної, наукової, предметної підготовки іноземних студентів. У зв'язку з цим методика навчання української мови як іноземної потребує пошуку і реалізації нових форм, методів і прийомів навчання. Кожного року збільшується кількість молодих людей із різних країн світу, які бажають навчатися в Україні. Це майбутні студенти, що приїждять як із бувших країн СНД, так і з країн Європи, Східної Азії. Останнім часом, значно зросла кількість студентів, які виявили бажання навчатися в Україні із Туркменістану.

Від рівня володіння українською мовою залежить якість отримання вищої освіти. Володіння українською мовою іноземних студентів впливає на спілкування, розуміння, сприйняття і користування будь-якої інформації, що і зумовлює актуальність дослідження.

Комунікативною метою є навчання і формування у майбутніх іноземних студентів здатності спілкуватися українською мовою, розуміти і вживати професійну лексику в залежності від комунікативної ситуації спілкування. Для того, щоб правильно дібрати прийоми та методи навчання української мови як іноземної, необхідно враховувати національні, культурні традиції, компаративістику рідної та української мов. Це сприяє успішному навчанню та уникненню інтерференції на всіх мовних рівнях.

Значний внесок у розв'язання проблем зіставного вивчення мов різних національностей здійснивали В. Д. Аракін, Ш. Баллі, І. О. Бодуен де Куртене, Р. О. Будагов, В. Г. Гак, К. Джеймс, Р. Дж. Ді П'єтро, Ю. О. Жлуктенко, Дж. Кетфорд,

Е. Косеріу, М. П. Кочерган; Г. Кьорквуд, Р. Ладі, В. М. Манакін, В. Й. Стернін, Л. В. Щерба, В. М. Ярцева та ін. Зокрема, особливості туркменської мови, культури та традицій розглядали відомі науковці: В. Крисько, Ш. Кадиров, Дейл Ф. Ейкельман та інші. Проблему контрастивності слов'янських та туркменської мов, навчання української мови студентів Туркменістану вивчали Е. Хунзянова, Є. Кривонос, С. Д. Винниченко, Т. А. Іванова. Водночас залишається низка невирішених питань щодо методики навчання студентів із бувших країн СНД української мови. Отже, метою статті є аналіз особливостей туркменської мови, визначення ефективних методів навчання української мови студентів із Туркменістану.

Із метою визначення рівня володіння українською мовою інофонів було визначено критерії оцінювання: фонетичний, лексичний, граматичний, розмовний. Кожен із критеріїв характеризується певними показниками, тобто навички і вміння, рівень володіння якими дозволяє інофону здійснювати мовленнєву діяльність українською мовою, а саме: слухо-вимовні, лексичні, граматичні навички (мовна компетенція) та вміння здійснювати мовленнєву діяльність у процесі говоріння, аудіювання, читання, письма (комунікативна компетенція).

Інофон повинен володіти відповідними та вміннями в межах чотирьох видах мовленнєвої діяльності. Опишемо їх.

Вміння аудіювання:

➤ розуміти на слух основний зміст і деталі монологічних, діалогічних і діалого-монологічних висловів з врахуванням їх характеру, темп мовлення: 80-120 складів за хвилину;

➤ визначати тему, основну ідею тексту (обсяг тексту 120-150 слів);

➤ розуміти додаткову інформацію кожної смислової частини повідомлення з достатньою повнотою, глибиною і точністю;

Вміння читання:

➤ використовувати різні види читання залежно від поставлених цілей (навчальне читання, ознайомлювальне читання, читання з обсягом загального змісту);

➤ розуміти при читанні про себе загальний зміст тексту з урахуванням його характеру (навчальне читання, ознайомлювальне читання, читання з обсягом загального змісту), обсяг тексту: 250-300 слів, кількість незнайомих слів 1-2% ;

➤ визначити тему тексту, зрозуміти основну ідею;

➤ розуміти додаткову інформацію тексту, окремі факти, положення, зв'язки між ними з достатньою повнотою, точністю, глибиною та передати основний зміст;

➤ інтерпретувати інформацію, викладену в тексті;

➤ володіти технікою та швидкістю читання з дотриманням правил артикуляції та інтонуювання української мови.

Вміння говоріння:

монологічне мовлення:

➤ самостійно продукувати зв'язні логічні вислови відповідно до запропонованої теми і комунікативної мети, обсяг висловлювання не менший, ніж 7 фраз;

➤ будувати зв'язний монологічний вислів на основі прочитаного або прослуханого тексту різної формально-смислової структури (оповідання, опис, повідомлення, а також текст змішаного типу з елементами міркування), обсяг тексту: 150-200 слів;

➤ уміти побудувати монологічний вислів, що виражає стосунки до фактів і подій, викладених у тексті.

Діалогічне мовлення - вміння:

➤ розуміти зміст висловів співрозмовника, визначати його комунікативні наміри;

➤ адекватно реагувати на репліки співрозмовника;

➤ брати участь у діалозі з різними комунікативними намірами на освітньо-професійну, побутову, країнознавчу теми;

➤ використовувати різні типи діалогу: діалог-розпитування, діалог-обмін думками, діалог-бесіда, обсяг міні-діалогу: від 4-6 реплік, темп мовлення 100-120 складів за хвилину;

Письмо – вміння:

➤ будувати письмовий монологічний вислів із опорою на наочність;

➤ будувати письмовий монологічний вислів продуктивного характеру на запропоновану тему відповідно до комунікативної мети;

➤ будувати письмовий монологічний вислів на основі прочитаного або прослуханого тексту відповідно до комунікативної заданої настанови при активному використанні вивченого

мовного матеріалу, обсяг тексту, що подається – до 200 слів. Письмові тексти повинні бути оформлені відповідно до норм сучасної української мови і містити не менше, ніж 7-10 речень.

За результатами проведеного комплексного тесту, дійшли висновку, що рівень володіння мовою інофонів становить 34-36%. Спостерігаються труднощі при узгодженні висловлювань із заданою темою, ситуацією; неповне відображення теми, ситуації; рівень і характеристика імпровізації у формулюванні висловлювань; задовільний рівень використання мовних засобів для оформлення висловлювань; низький рівень різноманітності використання мовних засобів. Також спостерігається задовільний рівень володіння навичками графіки. Часто виникають труднощі при написанні нелатинських букв.

Слід зазначити, що алфавіт української мови налічує 33 букви, а алфавіт туркменської мови – 30 літер, але це не спрощує рівень складності туркменської мови (Хунзянов, 1987).

На наш погляд, на початковому етапі навчання української мови як іноземної студентів із Туркменістану необхідно сформувати навички сприйняття на слух звуків, складів, слів, фраз української мови. Безперечним є факт, що процес говоріння відбувається через слухове сприйняття мовлення. Також необхідно зважати на інтерференцію на рівні вимови звуків. Вона спричиняє основні мовленнєві труднощі інофонів. При вимові українських звуків інофони використовують навички вимови рідної мови. Маючи навички слухання та вимови звуків рідної мови, вони сприймають і передають через них незнайомі звуки іншої мови. Завдяки тому, що фонетичні системи української та туркменської мов є різними, студенти не можуть правильно почути та вимовити слова, фрази. Якщо порівнювати українську та туркменську мови на фонетичному рівні, то для української мови характерним є збільшення функціонального навантаження приголосних і слабка роль вокалізму. Для туркменської мови характерний рівномірний розподіл функціонального навантаження між голосними та приголосними. Українська мова характеризується консонантизмом, у якому відбувається невелика кількість позиційних змін. А система вокалізму навпаки характеризується широким колом позиційних змін. Приголосні звуки туркменської мови відрізняються великими варіюваннями, а голосні майже не змінюються. У туркменській та українській мовах приголосні поділяються на дзвінкі та глухі, але при вимові українських звуків у студентів-туркменів виникає глухий акцент, який заважає спілкуванню. Поділ звуків за твердістю та м'якістю не є фонологічною ознакою туркменської мови (у туркменському алфавіті відсутні твердий та м'який знаки), на відміну від української мови (є апостроф і м'який знак). Залежно від м'якості та твердості звуків змінюється в українській мові і значення слів (рис-рись, камін – камінь, вугол – вуголь). У туркменській мові звук [Ц] звучить як [С] (сибуля,

сех, свіркун), м'яко, а [Ч] – твёрдо (*честь, чех, чохол*), завдяки тому, що з'являється гортанне зімкнення в артикуляції приголосних. Відсутність пар твердих і м'яких приголосних, фіксований наголос на останньому складі, порушують орфоепічні норми туркменської мови. Викладач при навчанні української мови повинен корегувати і наново формувати вже сформовані артикуляційні навички мовлення рідною мовою.

Система голосних туркменської мови складається із вісімнадцяти фонем, української мови – із шести. Вимова голосних рідної мови впливає на вимову голосних української мови, що суперечить їх ознакам. Наголошені голосні української мови довгі, голосні туркменської мови – короткі, що також сприяє інтерференції в мовленні.

Враховуючи все вище зазначене, навчання здійснювалося за такими напрямками: формування стійких артикуляційних навичок вимови українських звуків; визначати на слух звуки, із яких складаються слова, фрази. Починали навчання із читання складів, комбінуючи голосні звуки спочатку з одним, а потім кількома приголосними. Робота над звуками та складами проводилася паралельно зі слуховими диктантами для формування фонематичного слуху. Звертали особливо увагу, щоб студенти не вставляли голосні між кількома приголосними, як це відбувається у рідній мові (*пі-ди- ру-чи-ник*). Приголосні вчили промовляти від простих складів (*ба, аб, аба*) до складів із кількома бінарними приголосними (*рка, рта, арта, парта*.)

Наступним кроком було вивчення голосних звуків переднього ряду та поєднання їх із приголосними (*мі-ні, пе-бе*). Акцентували, що м'які приголосні повинні вимовлятися парами із твердими приголосними (*б-бь, д-дь, т-ть*), що сприяло розвитку мовленнєвого апарату і сприйняттю приголосних звуків на слух.

Отже, навчальний матеріал для читання українських складів, слів і фраз добирали, враховуючи особливості фонетичних систем туркменської та української мов.

Не залишали осторонь і морфологічну інтерференцію – йдеться про прикметник. В обох мовах прикметник позначає ознаку та якість предметів. Натомість за граматичними ознаками в українській мові прикметник змінюється за родами, числами та відмінками, а в туркменській мові – це незмінна частина мови. При перекладі студенти переносять ознаки прикметника з рідної мови в українську мову, припускаючи помилки. Щодо розрядів прикметника, то в туркменській мові також є якісні, відносні, окрім присвійних прикметників. Вони відсутні в туркменській мові, на відміну від української мови (Хунзянов, 1987).

У процесі навчання враховували також відмінності й у характеристиці дієслова як частини мови. Головною граматичною ознакою дієслова в українській мові виступає доконаний і недоконаний вид. Неозначена форма дієслова має недоконаний вид як в українській, так і в туркменській мовах. Наприклад: *писати – язмак, йти – гитмек, читати*

– *окамак*. Творення доконаного виду дієслова в українській мові може відбуватися за допомогою префіксів *по-, над-, под-, пере-, при-* та інших, які додаються до неозначеної форми дієслова. У туркменській мові префікси не вживаються при творенні доконаного виду дієслова, а передаються словосполученням. Наприклад: *написати – язип болмак, зробити – едип болмак, прилетіти – учуп етмек* (Иванова, 2010).

Зазначимо, що зіставлення української та туркменської мов давало можливість виявити граматичні та лексичні відмінності між значенням слова й уявою про реальний предмет чи явище. Щодо семантики слів, які притаманні всім народам і зустрічаються в побуті, то слово «стіл» є саме таким. Це предмет меблів у вигляді широкої горизонтальної пластини на високих ніжках. *Обідати за столом*. У Туркменістані стіл – це велика скатертина на підлозі. Те саме спостерігаємо зі словом «ліжко». При перекладі текстів із подібними словами відбувається конфлікт між культурними уявленнями різних народів. Комунікацію студентів ускладнюють і лексико-фразеологічні обмеження: «висока трава» у перекладі – довга, «сильний дощ» – важкий, «міцний чай» – сильний (Кривонос, 2010).

Ці особливості постійно враховувались у процесі навчання студентів української мови.

Для подолання мовної інтерференції використовували прийоми пояснення слів, фраз, пропонували спеціальні завдання і вправи, які були спрямовані на корекцію мовних розбіжностей, формувати мовленнєву компетентність, підвищували рівень культури мовленнєвої діяльності студентів.

Працюючи зі студентами-туркменами, спостерігали, що їм важко розповідати, утворювати монологічне висловлювання, хоча вони і володіють достатніми граматичними знаннями, достатнім лексичним запасом, натомість не вміють послуговуватися засвоєним мовним матеріалом. Їм важко було висловити свою думку серед однокурсників, друзів у будь-якій невимушеній ситуації. Причина цього в тому, що інофони не володіли навичками побудови самостійного висловлювання: їм важко було вести діалог чи складати розповідь за певною темою, виділяти головну думку і за нею будувати висловлювання; вони не вміли будувати різні типи мовлення (повідомлення (розповідь), опис, міркування)), у висловлювання відсутні послідовність та логічність викладу інформації в монологічному висловлюванні, речення не були пов'язані між собою однією думкою.

Отже, виникла необхідність вчити студентів із Туркменістану будувати тексти, про поділяти його на змістові частини, пов'язувати засоби зв'язку речень в єдине ціле, визначати головну думку. Формування умінь і навичок самостійно будувати монологічне й діалогічне мовлення – було основним завданням навчання української мови як іноземної студентів із Туркменістану першого року навчання. На першому курсі вчили студентів визначати тему,

головну думку, придумувати назву тексту, тобто починати навчання української мови з розповіді, з того, із чим студенти зустрічаються щодня. Основними видами були розповіді на основі прочитаного, побаченого, почутого, придуманого. У цій роботі використовували такі інтерактивні технології навчання, як: робота в парах або міні-групах, за ланцюгом, прес-конференція, інтерактивні екскурсії, дискусії, продовжити розповідь.

Наступний етап навчання – це формування умінь створювати монологи-розповіді, логіко-композиційної побудови висловлювання. Водночас із монологічним висловлюванням навчали діалогічного мовлення. Використовували різні види діалогів (викладач – студент / група, студент – викладач / група). Викладач пропонував студентам скласти свої діалоги за запропонованою моделлю. Найбільш ефективними виявлялися діалоги з тем: «День народження друга / подруги», «У банку» (робітник банку – відвідувач), «На пошті» (робітник пошти – клієнт), «У магазині» (продавець –

покупець), «На екзамені» (викладач – студент) та інші. В окремих випадках ефективним було використання полілогів, у яких брали участь 3-5 студентів.

Отже, дійшли висновку, що навчання української мови першого року навчання студентів-туркменів потрібно починати з вивчення особливостей туркменської мови у порівнянні з українською та подолання інтерференції на всіх її рівнях. У практиці викладання української мови як іноземної для подолання мовної інтерференції серед туркменських студентів широко застосовували такі методи і технології навчання, як: постановка вимови звуків, виконання спеціальних завдань і вправ, які спрямовані на корекцію мовних розбіжностей, робота в парах або міні-групах, за ланцюгом, прес-конференція, інтерактивні екскурсії, дискусії, продовжити розповідь, удосконалення мовленнєвої компетентності, підвищення рівня культури мовленнєвої діяльності студентів із Туркменістану.

ЛІТЕРАТУРА

Власенкова А. И., Рыбченкова Л. М. Русский язык: Грамматика. Текст. Стили речи: Учебник для 10-11 кл. общеобразовательных школ. 8-е изд. М.: Просвещение, 2002.

Дейл Ф. Эйкельман. Близкий Схід та Центральна Азія: антропологічний підхід / Переклад з англ. П. Шеревері. К.: Стило, 2005. 374 с.

Дурдыев М., Кадыров М. Туркмены мира: историко-демографический обзор. Ашхабад, 1991. 120 с.

Иванова Т. А., Винниченко С. Д., Мурадова М. Соответствие русских приставочных глаголов туркменским эквивалентам. *Викладання мов у вищих навчальних закладах*. Вестник № 18. Х.: ХНУ, 2010. 158с.

Крысько В. Этническая психология. М.: Академия, 2002. 320 с.

REFERENCES

Deyl, F. (2005). *Éykel'man. Blyz'kyu Skhid ta Tsentral'na Aziya: antropologichnyy pidkhid* [Eikelman. Middle East and Central Asia: Anthropological Approach]. Kyiv: Stilos [in Russian].

Durdyuev, M. & Kadyrov, M. (1991). *Turkmeny mira: istoriko-demograficheskiy obzor* [Turkmen of the World: A Historical and Demographic Review]. Ashgabat [in Russian].

Khazyieva, G. (2006). *Fonosimvolizm v muzhskikh imenakh. [Phonosymbolism in male names]*. Kazan': Izdatel'stvo Kazanskogo universiteta [in Russian].

Khunzyanov, E.M. (1987). *Kontrastivnaya grammatika: morfologiya russkogo i turkmenskogo yazykov. [Contrastive grammar: morphology of the Russian and Turkmen languages]*. Kazan': Izdatel'stvo Kazanskogo universiteta [in Russian].

Krivos, Ye.A. (2010). *Funktsionirovaniye russkogo yazyka v dvuyazychnom obrazovatel'nom prostranstve* [The functioning of the Russian language

Кривонос Е. А. Функционирование русского языка в двуязычном образовательном пространстве. СПб: Златоуст, 2010. 242с.

Милованова И. С. Фонетические игры и упражнения: Русский язык как иностранный: Начальный этап обучения. М.: Флинта: Наука, 2000. 160 с.

Потелуевский А. П. Диалекты туркменского языка. Ашхабад: Туркменское издательство, 1936. 146 с.

Хазиева Г. Фоносимволизм в мужских именах. Казань: Издательство Казанского университета, 2006. 180 с.

Хунзянов Э. М. Контрастная грамматика: морфология русского и туркменского языков. Казань: Издательство Казанского университета, 1987. 165с.

in a bilingual educational space]. SPb: Zlatoust [in Russian].

Krysko, V. (2002). *Etnicheskaya psikhologiya [Ethnic psychology]*. Moscow: Akademiya [in Russian].

Milovanova, I.S. (2000). *Foneticheskiye igry i uprazhneniya: Russkiy yazyk kak inostranny: Nachal'nyy etap obucheniya. [Phonetic games and exercises: Russian as a foreign language: The initial stage of training]*. Moscow: Flinta: Nauka [in Russian].

Potseluyevskiy, A.P. (1936). *Dialekty turkmenskogo yazyka. [Dialects of the Turkmen Language]*. Ashkhabad: Turkmenskoye izdatel'stvo[in Russian].

Yvanova, T.A. & Vynnychenko, S.D. & Muradova, M. (2010). *Sootvet'stvye rusykh prystavochnykh hlaholov turkmenskym ékvyvalentam. [Correspondence of Russian conscription verbs to Turkmen equivalents]*. *Vykladannya mov u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh. [Teaching languages at higher*

education institutions]. Vols. 18. KH.: KHNU [in Russian].

Vlasenkova, A.I. & Rybchenkova, L.M. (2002). *Russkiy yazyk: Grammatika. Tekst. Stili rechi: Uchebnik*

dlya 10-11 kl. obshcheobrazovatel'nykh shkol. [Russian language: Grammar. Text. Speech styles: A textbook for 10-11 cells. secondary schools]. 8-ye izd. Moscow: Prosveshcheniye, 2002 [in Russian].

Лариса Ивановна Орехова,

кандидат педагогических наук,

доцент кафедры славянского языкознания,

Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

Наталья Ивановна Кантаржи,

старший преподаватель кафедры украиноведства и социальных наук,

Одесский государственный экологический университет,

ул. Львовская, 15, г. Одесса, Украина

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ

В статье рассмотрены языковые особенности украинского и туркменского языков, дана характеристика речевой интерференции на фонетическом, орфоэпическом, лексическом, морфологическом и синтаксическом уровнях; определены подходы и пути преодоления языковой интерференции, этапы работы, традиционные и инновационные методы и технологии обучения украинскому языку как иностранному, формирование речевой компетентности, повышение уровня культуры речевой деятельности студентов из Туркменистана первого года обучения.

Ключевые слова: речевая интерференция, особенности изучения туркменского языка, обучение украинскому языку как иностранному, традиционные и инновационные методы обучения.

Larysa Orekhova,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Faculty of Slavonic Linguistics,

State institution "South Ukrainian National Pedagogical

University named after K. D. Ushynsky",

26 Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine;

Nataliia Kantarzhi,

Senior Lecturer at the Faculty of Ukrainian and Social Sciences,

Odesa State Ecological University,

15 Lvivska Str., Odesa, Ukraine

FEATURES OF TEACHING FOREIGN STUDENTS IN UKRAINIAN LANGUAGE

At the current stage of Ukraine's development, the reform of the education contents and bringing-up at all education levels is being carried out. the fundamental changes in the foreign students' professional, scientific and specialty training seem to be the most important tasks. In this regard, the teaching methods of Ukrainian as a foreign language require the search and implementation of new learning forms, methods and devices. Every year, the number of young people from different countries of the world who want to study in Ukraine is increasing. These are future students who come from both the former Commonwealth of Independent States (CIS) countries and from the countries of Europe, East Asia. Recently, the number of students from Turkmenistan who have expressed their desire to study in Ukraine has considerably increased.

The quality of higher education depends on the knowledge level in the Ukrainian language. Foreign students' possession of the Ukrainian language influences communication, understanding, perception and use of any information, which determines the relevance of the study. The communicative goal is to train and shape the future foreign students' ability to communicate in Ukrainian, to understand and use professional vocabulary, depending on the communicative situation.

In order to correctly select the devices and methods of teaching Ukrainian as a foreign language, it is necessary to take into account national and cultural traditions, comparative studies of the native and Ukrainian languages. This contributes to successful training and avoidance of interference at all language levels. We have arrived at the conclusion that the teaching of the Ukrainian language during the Turkish students' first year of study involves studying the features of the Turkish language and overcoming interference at all its levels. To do this, we have identified the stages of work on the phonetic, lexical, morphological and syntactic levels. In the practice of teaching Ukrainian as a foreign language to overcome linguistic interference among Turkish students, these methods and technologies of learning are widely used: the pronunciation of sounds, fulfilment of special tasks and

exercises aimed at correcting linguistic differences, working in pairs or mini-groups, or in chain, imitating a press conference, interactive excursions, discussions, continuing the narrative, improving speech competence, raising the culture level of Turkish students' speech activity.

Keywords: *inter-linguistic interference, features of learning Turkish, teaching Ukrainian as a foreign language, traditional and innovative teaching methods.*

Подано до редакції 26.09.2018 р.
